

'Een sodomiersche dieventroep'

*Homoseksuele zedendelicten
voor de Haarlemse krijgsraad
in de negentiende eeuw*

In de Nederlandse criminele statistieken uit de negentiende eeuw is steeds een speciale kolom opgenomen voor de delicten die de militaire rechtbanken behandelden. Daarbij valt op dat militairen relatief veel zedenmisdrijven pleegden. Bij een delict als openbare schennis der eerbaarheid werden in sommige jaren even veel militairen als burgers veroordeeld. Dat maakt nieuwsgierig, want aan welke zedenmisdrijven zouden de soldaten zich hebben schuldig gemaakt? Militairen verkeerden vooral onder elkaar en hadden niet veel gelegenheid om buiten de kazerne met vrouwen aan de haal te gaan. Of zouden ze zich juist aan exhibitionisme, of aan bestialiteit, hebben overgegeven?

Voor de periode 1830-1899 heb ik de vonnissen doorgenomen van de krijgsraad te Haarlem, waaronder de militairen vielen die waren gelegerd in de provincies Noord-Holland en Utrecht. De resultaten van het onderzoek waren schokkend, misschien niet eens zozeer om de zedenmisdrijven, maar om de straffen die de krijgsraad, en in tweede instantie ook vaak het Hoog Militair Gerechtshof te Den Haag, uitsprak voor desertie en insubordinatie: herhaaldelijk de doodstraf door de kogel, voor het front van de troepen, meestal vele jaren dwangarbeid (de 'kruiwagenstraf'). In alle gevallen die ik heb gezien schonk de koning de ter dood veroordeelden gratie, hetgeen omzetting van de doodstraf in een kruiwagenstraf betekende.

De zedendelicten waarover de Haarlemse krijgsraad vonniste, betroffen vooral homoseksueel gedrag. Van de 102 militairen die terecht stonden wegens seksuele misdrijven, hadden 72 homoseksuele en 14 heteroseksuele handelingen gepleegd, terwijl 14 het met een beest hadden gedaan: zesmaal met een paard, driemaal met een hond, driemaal met een geit en tweemaal met een schaap. Slechts één militair werd veroordeeld wegens exhibitionisme, en een ander had zich vergrepen zowel aan een klein meisje als aan een soldaat. De zedendelic-

ten die in de mannengemeenschappen van de kazernes werden gepleegd, waren dus inderdaad in grote meerderheid homoseksueel.

Alvorens de afzonderlijke gevallen na te lopen, eerst wat globale cijfers.¹ De veroordelingen en vrijspraken waren per decennium als volgt: 1840-49: 6/1; 50-59: 3/0; 60-69: 8/6; 70-79: 24/4; 80-89: 13/0; 90-99: 5/2. Voor de zeer ongelijke verdeling van het aantal gevallen per decennium heb ik geen verklaring. Een hypothese is dat in de jaren zeventig een zekere openheid rond homoseksueel gedrag ontstond: zowel om het te doen als om het te vervolgen, terwijl het eerder steeds een 'onnoembaar misdrijf' (*crimen nefandum*) was gebleven. In hetzelfde decennium begonnen dokters in Nederland schoorvoetend over seksuele perversies te schrijven, terwijl juristen over een herziening van de strafwetten debatteerden en deze juist aanscherpten op het punt van de zedendelicten. Bij de Amsterdamse arrondissementsrechtbank nam in de jaren zeventig het aantal homoseksuele zedendelicten eveneens toe. Na 1890 groeide dit evenwel nog veel sterker (zie tabel in Hekma 1987, p. 106).

Alle militairen die werden vervolgd wegens homoseksuele delicten waren gewoon soldaat of onderofficier. Bij de heteroseksuele misdrijven, als gezegd veel geringer in getal, behoorden een kapitein en een luitenant tot de veroordeelde daders. De leeftijden van hen die voor een homoseksueel delict terecht stonden, waren: 10 jonger dan 20 jaar; 50 tussen de 20 en 29 jaar en drie daders ouder dan 40 jaar. De krijgsraad behandelde de minderjarigen niet met bijzondere clementie. De straffen waren voor ieder dezelfde, en wel tot 1880 vrijwel steeds de maximumstraf. Dat betekende vóór 1860 één jaar opsluiting, terwijl de bijbehorende geldboete variatie bracht: die werd omgezet in een gevangenisstraf van nog eens 1 tot 6 maanden. Met de introductie van de cellulaire gevangenis werd de straf tijd gehalveerd en tot 1880 was het vonnis vrijwel zonder uitzondering een half jaar eenzame opsluiting. Daarna zakte het naar 3 maanden. Alleen in uitzonderlijke gevallen, wanneer er bijvoorbeeld geen sprake was van openbare schennis der eerbaarheid, maar van een feitelijke aanranding der eerbaarheid, met gewelddadigheid ondernomen, of gepleegd door een onderofficier met iemand die aan zijn gezag was onderworpen, kon de straf aanzienlijk zwaarder uitvallen. De langste straf tijd, namelijk 10 jaar, kreeg de 21-jarige hoornblazer Petrus Wittebol voor een 'biseksueel' delict: hij had een klein meisje betast en een jongere soldaat gedwongen hem te pijpen.

Ruim de helft van de militairen die voor de krijgsraad verschenen wegens een homoseksueel delict had de daad niet kunnen volvoeren. De typische situatie was als volgt: een soldaat probeerde een slapende maat in de krib naast hem, of anders bij hem op de chambree (slaapzaal), onder diens dekens bij zijn geslachtsdeel te vatten. De kribben stonden tegen elkaar aan op niet of schaars verlichte zalen, dus de verdachten hoefden niet ver te gaan. In één geval werd de beklagde vrijgesproken, omdat hij de geïncrimieerde handelingen in zijn slaap verricht zou hebben bij zijn buurman. Volgens zijn huisarts was de beklagde een slaapwandelaar die onder behandeling stond wegens 'een zenuwachtig hersenlijden' (dd. 17-11-96).² Heel anders ging het toe in het geval van de 45-jarige marinier Mijas Schaap. Nadat hij door drie maten was afgewezen, weerstond de 25-jarige Mattheus Huisman hem niet. De eerste getuige verklaarde dat hij

'te bed liggende, met schrik is wakker geworden, voelende dat iemand hem onder de dekens bij zijne mannelijkheid aantastte; dat die persoon zich daarop van hem heeft afgewend en in de krib naast die van getuige is gaan liggen, doch kort daarna weder is opgestaan en geslopen naar de krib van den marinier Tromp, dat hij getuige toen, bij het schijnsel van het aldaar brandende licht, in dien per-soon den gedetineerde Schaap heeft herkend en gezien heeft, dat hij ook dien marinier aanrandde; dat deze echter terstond is wakker geworden en den gedetineerde van zich heeft afgeweerd; dat de gedetineerde zich daarop begeven heeft naar de krib, waarin de marinier Bont, die destijds beschonken was, lag te slapen, en dezen gedurende een geruimen tijd onder de dekens heeft betast, en dat vervolgens op getuige's geroep van "Schaap, wat doe je daar" de gedetineerde van Bont heeft afgehouden en weder in zijn eigen bed is gaan liggen... dat de gedetineerde Schaap kort daarna weder is opgestaan en zich begeven heeft naar de krib van den gedetineerde Huisman, ook dezen onder de dekens heeft gegrepen en hem heeft gevraagd wat op te schikken en vervolgens bij hem in de krib is gaan liggen, dat zij meer dan een half uur in die krib te zamen hebben gelegen en dat hij getuige hen met elkaar heeft horen praten; dat hij vervolgens Schaap tegen Huisman heeft hooren zeggen: "doe het licht uit, dan zien ze ons zoo niet", waarop Huisman is opgestaan, het licht heeft uitgedaan en weder in zijne krib bij Schaap is gaan

